

СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ

ОТ ПРОВАДИЙСКО

ВАЛЕНТИНА КИРОВА
ПЛАМЕН МИХАЙЛОВ

СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ

ОТ ПРОВАДИЙСКО

Провадия, 2008 г.

Издаването на книгата стана възможно благодарение на помощта на "ЕВРОФУТБОЛ" ООД и Фондация "Работилница за граждански инициативи". Изразените тук становища са на авторите и не отразяват непременно мнението на "ЕВРОФУТБОЛ" ООД или ФРГИ.

СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ ОТ ПРОВАДИЙСКО –

ОЧИТЕ НА ВРЕМЕТО

Скалните манастири от Провадийско!

Обители, съхранили в себе си дъха на времето, вписали се в миговете на безкрая!

На недостъпните скали, отворите на техните килии са вечно отворените очи на миналото към настоящето и бъдещето. Гледат ни в очакване, че ще ги забележим и ще спрем някога пред тях, за да започнем безмълвния разговор с времето.

Скалните манастири!

Те са навсякъде в Провадийското дефиле и по скалите на много селища от този край. Не са ли те единството между природата и човека, оставащи недосегаеми и вечни. За да можем днес да се докоснем до тях и да усетим Космическата им сила и величие?!

Вдигнете очи и ги вижте!

Отворете сърцето и душата си, докоснете ги с длани и ще усетите магията на времето, стаена в камъка им. Оставете да ви говори тишината на техните пространства. И може би ще се почувствате готови да започнете този дълго отлаган и мълчалив разговор с времето и... себе си!

Направете го...

За да почувствате в себе си частица от силата на Вечността!

ВАЛЕНТИНА КИРОВА

ШАШКЪНИТЕ

На един час път, северно от крепостта Овеч, се намира местността Шашкърните. "Шашкърн" означава див, луд, но и прекрасен, чудесен. Не се знае кое значение са имали в предвид в миналото – дали, че там живеят диви, луди хора, т.с. отшелници, монаси или красиво и чудесно място. Точно тук на отвестниците и стрърмни скали е разположен скалният манастир с пет съединени помежду си килии и още пет с отделни входи.

Днес лесно се достига до първите пет - по изградения стоманен висящ мост. Помещенията са средно големи, височината им е около 1.50 м и преминаването от едно в друго става през интересни малки проходи. Четвъртата и петата килия са на по-високо ниво. Петата всърщност е най-висока и в нея има гробница – каменен гроб, с вдърлбани места за капак. Килията има два отвора, над които са изписани кърстове.

Останалите килии са трудно достърпни. Две от тях са свързани помежду си. Пространствата им са добре оформени и широки. От вършната страна на входовете има отпечатърци от конструкции за влизане и затварянето им.

Пряотно и малко мистично е да останеш в тези пространства и да наблюдаваш природата и града в дефилето през вечно отворените им прозорци.

ГРАДИЩЕ

На скалния издатък в местността "Градище", на около 1.7 км южно от с. Петров дол или североизточно на около 1.5 км от Провадия, се намира скален манастир от шест килии. До тях се стига лесно през така нареченото Али бей дере, както и от скалната килия "Свети Георги". В най-западния край на скалата са разположени две килии, които са проходими една в друга и са на различни нива. Останалите са на едно ниво. Ориентирани са югозападно.

Скалите и тук са ерозирали и в каменните помещения личат само големи вдълбавания за съоръженията, които са затваряли килиите. Входовете и отворите-прозорци са разрушени, но първоначалните им форми се открояват добре. Килиите са средни по големина, сравнени с останалите от района – размерите им не надвиша-

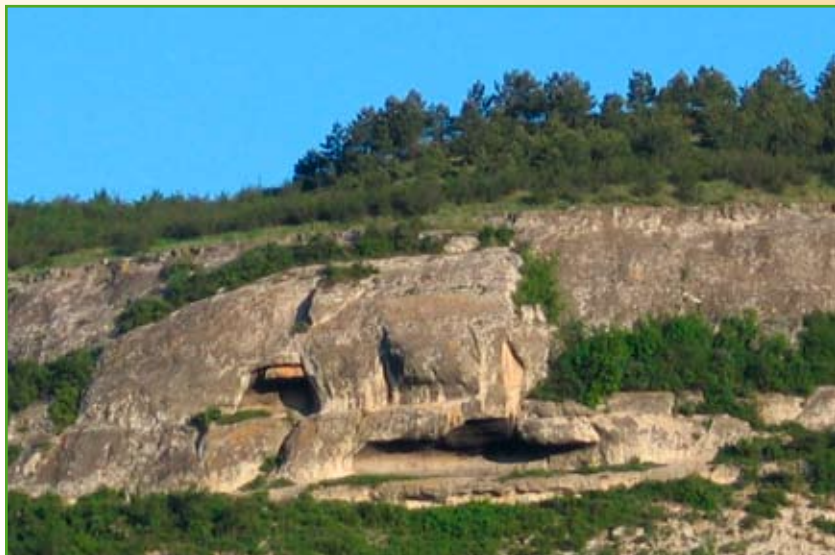
ват 2.00 на 2.50 м. Най-голямата и най-интересна килия е тази, разположена на най-високото ниво е три пъти по-голяма от тази под нея, от която всъщност се влиза. Има няколко отвора, ясно личат и местата за преграждане, ниши в стените. Обитателите на манастира са имали много добра визуална връзка с още четири манастира от долината – Саръ кая - Провадия, Тъпаните и Чукара край Кривня, "Свети Георги" – Петров дол както и със скитовете край Провадия.

САРЪ КАЯ

Когато сутрин рано слънцето изгрее над Провадия – огрява първо скалите на Саръ кая – жълтата скала. Там върху недостъпните скали е разположен скалният манастир. Той се състои от три затворени помещения в северния край на скалата и две напълно отворени – в южната част. От отворените, по-малката е на по-високо ниво. От трите северни килии особен интерес представлява най-северната, където близо до входа са разположени две ниши, образуващи своеобразен олтар. Над тях и около тях има три надписа на грузински език. Написани са на старогрузинското писмо асомтаврули, като са употребени и букви от писмото нухури. Надписите гласят: "Господи Исусе Христе, Боже наш, помилуй нас, амин.", "Това са светите апостоли" и "Споменете в молитвите си мене грешния Микаел Грузинеца". Между двете ниши има кръст, вдясно от който се разчита цифрата 731. За нея предишните изследователи на манастира не споменават нищо. Вляво на малкия олтар има плетеница за украса, а вдясно – скални рисунки-фигури на коне в различни пози. В подножието на скалите лежи огромен камък с оформена под него пещера. Над

отвора има знак, който е повреден. Местните хора казват, че преди години ясно личало изображението на риба.

Близо до манастира, по пътя за село Кривня е намерено монетно съкровище от римската епоха. Пътешественици от различни векове, а и местните хора разказват, че са виждали около манастира големи метални халки, забити в скалите.

За тяхното предназначение обясненията са различни.

СКИТОВЕ КРАЙ ПРОВАДИЯ

Няколко самостоятелни килии са разположени на западния скален венец край Провадия в посока север, по дефилето на р. Провадийска.

Първите от тях са в местността "Гаргалъка". Тук в дъгата на скалната верига има скална килия. Тя е изцяло отворена на югоизток и в нея по стените личат ниши, а на пода- места за огнища. До нея, вече на правия участък на скалите е разположена по-малка килия. Тя е ясно изразен вход и праг. Ниско долу вляво се намира кръгъл отвор-отдушник.

Продължавайки на север, върху скалите над Текстилният комбинат се намират три самостоятелни килии. Най-северната е почти продълговата. В нея се влиза през отвор с елипсовидна форма. Това всъщност е и единствения отвор на килията. Второто помещение

също е продълговато. Входът е с правоъгълна форма, където от вътрешната страна ясно личат жлебовете на дървените рамки за затваряне. Вдясно /с поглед към изхода/ в основата е имало отдушник, който с времето е бил отчупен и се е образувала по-голяма дупка под самия праг на входа. Височината и на двете килии не надминава 1.5 м. В единия край на втората килия има орлово гнездо.

Лошото време /гръмотевична буря и дъжд/, както и разтревожените орли не ни позволиха да останем за дълго. Но и не се налагаше - третата килия се оказва голяма скална ниша или може би недовършена обител.

Над скитовете събрахме множество вкаменелости на морски охлюви, корали и червеи- едно от многото доказателства, че някога тук е било дъно на море.

ЧУКАРА

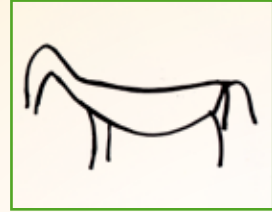
“Чукара” е местност, която завършва с красив и своеобразен скален нос. Намира се на 2.5 км. северно от село Кривня. Манастирът се вижда много добре и от долината на река Провадийска. На отвесните скали на около 10-12 м. височина са разположени девет килии. Под тях има добре оформен скален свод, където личат следи от преграждания, каменно корито, рисунки и надписи, които времето и хората бавно заличават. Сред рисунките правят впечатление фигурите на монасите, на двойката мъж и жена и нещо прилично на костенурка, гледана отгоре. Един добре запазен надпис - “Квосис его”, в превод звучи като закана - ще ви науча аз.

В самите килии, тези които са свързани помежду си, се влиза сравнително лесно с алпинистка техника. Впечатляват проходите между килиите, скалните пейки и огнища, останките от съоръженията за затваряне на прозорците и вратите. Дълъг тунел-проход, изграден под наклон, води в подножието на скалата. Помещенията са с височина около 2 метра. Попадайки в тези пространства, човек лесно дава воля на въображението си и усеща живота на древните обитатели. Така скалният нос с отворите на двете килии, прилича на огромна глава на акула. В крайните единични помещения, отворени на юг, двойка орли се надяват да опазят и отгледат своето потомство.

ТЪПАНИТЕ

Местността "Тъпаните" е разположена на близо 2.3 км. североизточно от село Кривня. Високият платовиден ръкав е почти успореден на другия подобен ръкав, който е по-на север – Чукара.

Върху сравнително ниския скален венец- достигаш до 10-12 метра, са разположени четири килии. Едната се отличава от другите – тя е най-голяма – размерите и са 5.7 на 4.3 м., височината и също е по-голяма и достига 1.8 м.

Само в най-северното помещение има издълбани каменни скамейки, а на пода ясно личат множество кръгли малки вдлъбнатини. Около рамките на входовете и отворите за

прозорци се забелязват множество неясни черти, резки и точковидни вдълбавания в кръг.

Наред с тях се виждат множество рисунки на животни: коне, крави, кози. Както и една интересна "маска", която се среща и в други манастири наоколо.

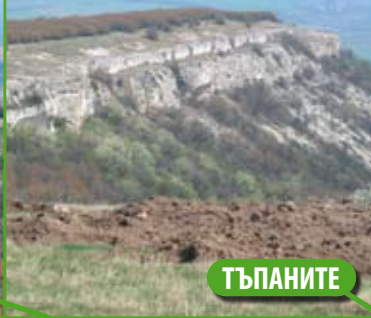
Скалата е ерозирана и вероятно е заличила голяма част от тези ценни знаци на древността.

След изоставянето на манастира от неговите обитатели, вероятно доста по-късно, мястото е било използвано за каменоломна. Върху платото още има недовършени или неизползвани големи каменни корита.

ЧУКАРА

ТЪПАНИТЕ

СКИТОВЕ

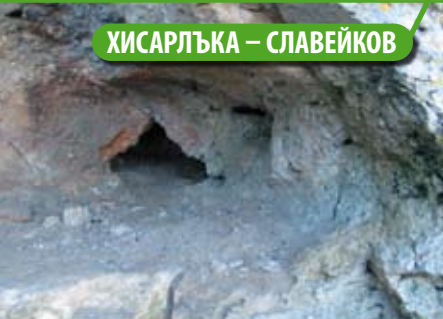
НЕВША

БОАЗА – НЕНОВО

СОДОЛА - НЕНОВО

ХИСАРЛЪКА – СЛАВЕЙКОВ

КИТЕН

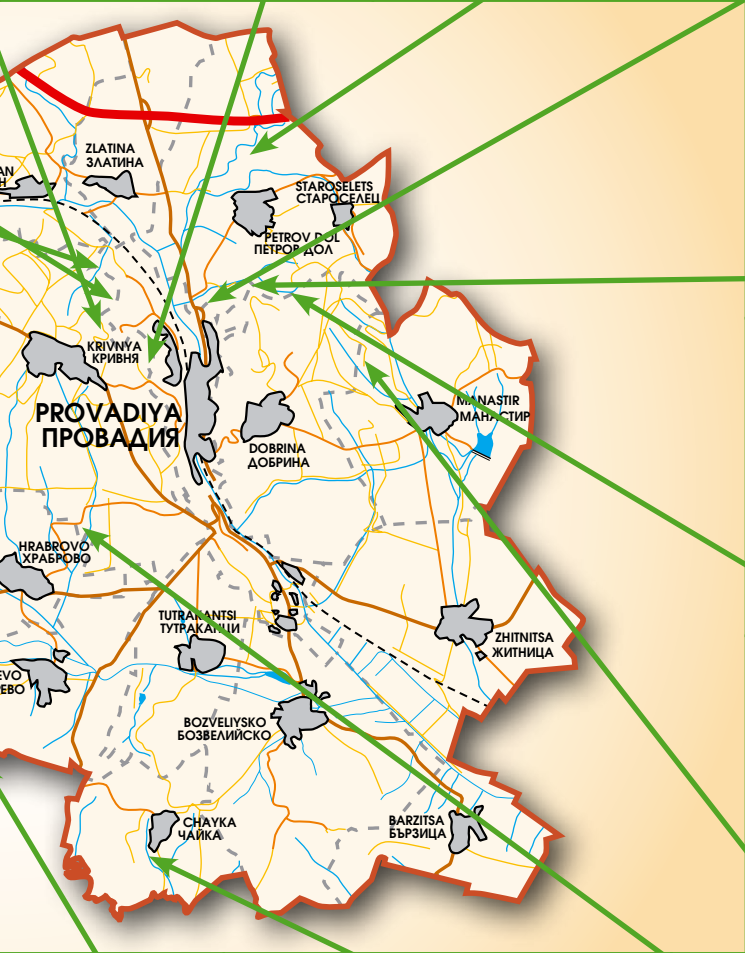
САРЪКЪЯ

ГОЛЯМАТА КАНАРА

ШАШКЪНИТЕ

ГРАДИЩЕ

СВЕТИ ГЕОРГИ

КАРА ПЕЩЕРА

РОЯК

ЧАЙКА - КАНАРАТА

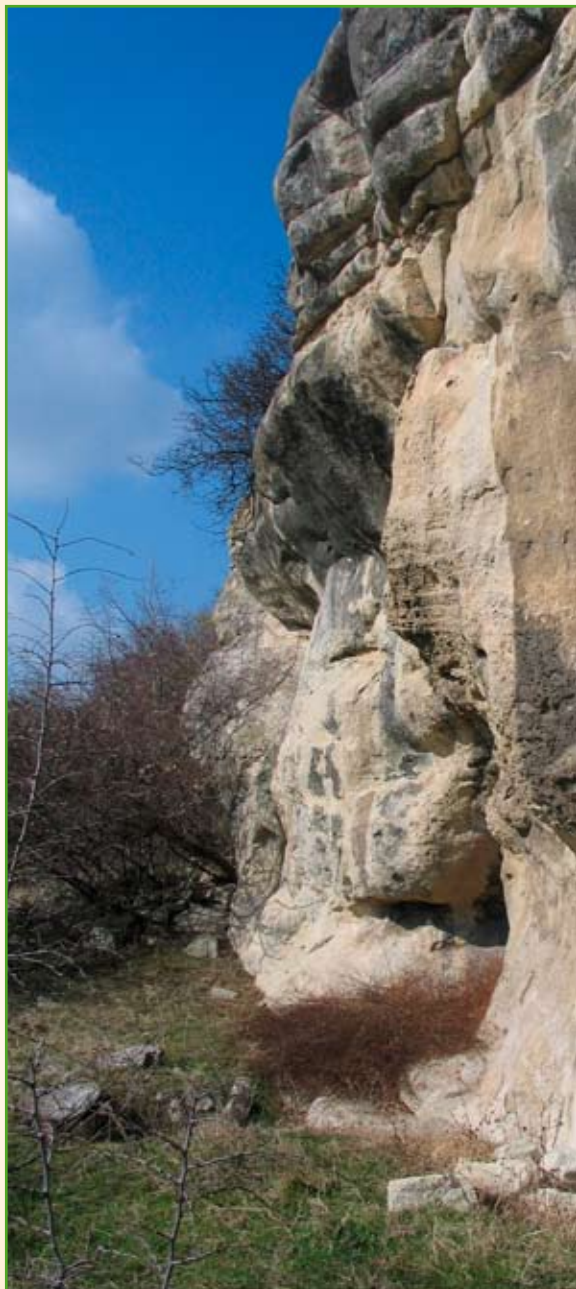

ХРАБРОВО

СВЕТИ ГЕОРГИ

Близо до с. Петров дол, на около 1.8 км. югоизточно е "Свети Георги". Представлява скална килия с трапецовидна форма, ориентирана на запад. Размерите и са 2.65/2.25/1.3 м. На по-високо ниво в самата килия е разположена гробницата. Върху стените има две ниши, а на пода вдълбана яма. Пред самата килия – малка площадка, а вляво от входа надпис на гръцки език "Свети Георги". Надписът е късен – датиран е около XVIII-XIX в. и е вероятно от по-късното обитаване на килията. До нея се е стигало по стръмни каменни стълби, които са добре запазени. Сега е построена удобна дървена.

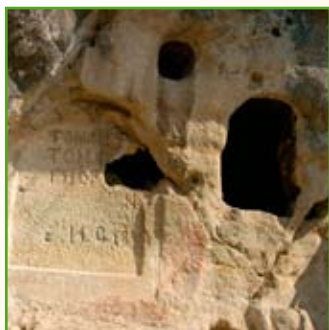
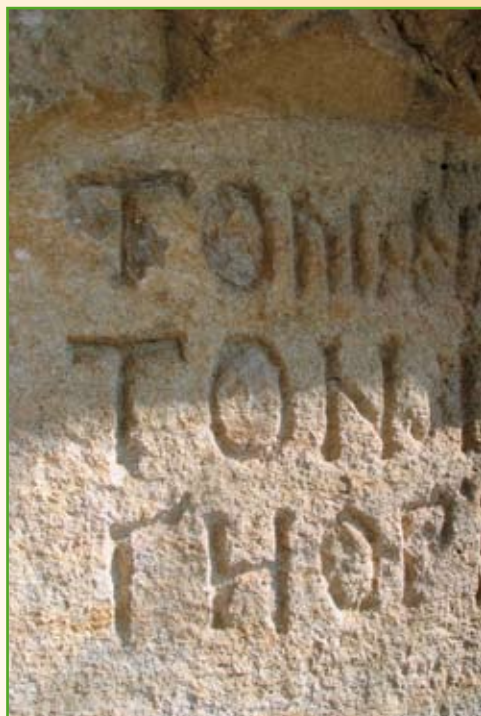
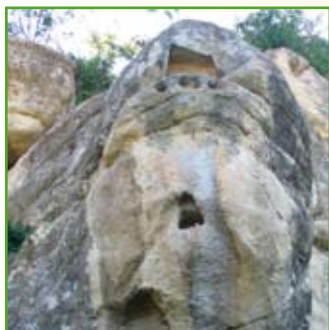
В подножието на гробницата са запазени останки от малка църква или параклис. Пред скалата се простира обширна поляна с добра видимост към "Градище". Върху околните скални венци личат места, където е имало постройки- запазени са следи от гнезда за греди, ниши, основи. Вероятно това са били стопански постройки. Тъй като наблизо, в западна посока е скалният манастир "Гради-

ще", където е имало и селище, не е изключено "Свети Георги" да е обслужвал този скален манастир с църквата си, а гробницата да е била свято място за поклонение. Изобщо района около скалната обител да е бил и своеобразен стопански център.

"Свети Георги" е паметник на културата.

КАРА ПЕЩЕРА

На 3.5 км. североизточно от село Манастир, навътре по поречието на малката речичка се намира скалният манастир Кара пещера – черната пещера. Местните хора го наричат така, вероятно защото една част от килиите са под нивото на скалата – в тъмно и влажно подземие. Наричат го още и "Манастирът на 40-те одаи", защото чрез много преграждания е имал около 40 килии.

Най-голямата пещера на манастира е с елипсовидна форма и засводен таван, разположена север-юг. Дължината и е около 40 метра, а дълбочината около 10 метра. Ясно личат отпечатъци на преградни съоръжения, по стените има множество ниши. В южната част на пещерата има стълбище откъм нивото на платото, който през малък проход води до входовете на подземните килии – общо три, на различни нива. Килиите са тъмни, преминаващи една в друга чрез малки проходи. В северната част на пещерата има го-

лямо помещение с два отвора. На север по скалата са подредени множество ниши, различни по големина. Под една от тях се вижда заличен надпис. След тях, под прав ъгъл са разположени поредица от четири големи помещения. В тях има скални пейки, ниши, малки олтари и корита. Във всяко се влиза по своеобразен начин, според възможностите на терена.

Точно срещу Кара пещера се намира Узун канара – дългата скала. Там също има каменни пейки, олтари и ниши, личат вдълбани кръстове.

Всичко това дава основание да се мисли, че Кара пещера е един голям манастирски комплекс. За неговата история и съществуване се разказват много предания и легенди. Манастирът дава името на днешното село – Манастир.

КАНАРАТА

На около 2 км североизточно от село Чайка, в местността, известна като “Канарата”, се намират останките от антична крепост. Иманяри са изровили големи питоси и са ги натрошили. Стърчат изкоренени дървета. На отвесната страна на Канарата се намира скална обител, състояща се от четири килии. Както и при останалите скални манастири-едната е разположена на по-високо ниво. Входовете на килиите са силно повредени. До тях се стига само с алпинистка техника.

В основата на манастира има голяма естествена пещера, която е общото помеще-

ние на обителта. Встрани, към повърхността на скалата има естествена дупка със скално образование, наподобяващо сталактон, но счупено от иманярски взрив.

Сред извадените от иманярите предмети има големи метални пирони, ръчно изработени, железни скоби и др. Керамиката е почти бяла – фина. Намират се и части от стъклени балсаматори.

Крепостта и скалната обител към него, наподобават по своето изграждане, това в село Китен / крепостта е върху канарата, а скалният манастир – върху отвесната скала/.

Обектът не е проучван основно от археолози, затова и иманярският интерес е голям.

От височината на Канарата се вижда село Бозвелийско, както и праисторическата могила на територията на Завода за сол.

КИТЕН

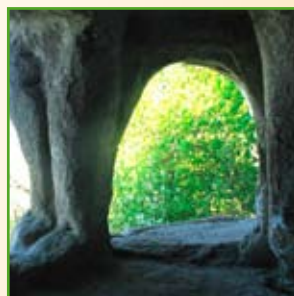
Близко до едно от най-малките села в община Провадия – Китен, на отвесните скали с поглед към село Блъсково, е разположен скален манастир.

Върху платото, обрасло цялото с растителност, където се срещат различни защитени видове растения, се простират останките от старо селище. То е свързано с крепостта в северозападния край.

На отвесните скали, обърнати изцяло на север е самият скален манастир. В неговите килии се влиза от няколко места : през проход-комин направо от повърхността на платото; в самостоятелните килии – чрез отделен вход, а откъм южната страна има каменна стълба.

Килиите на манастира са разположени на три нива. Преминаването от една в друга става чрез интересни отвори- тесни и високи. На най-горното ниво е разположена обширна самостоятелна килия. Пред входа има малка площадка, а около самия вход е направена украса. Вътре олтарът е обърнат на изток. Вероятно, това е килията на най-високопоставения монах или самата църква при манастира. Най-голямото помещение представлява естествена пещера. Днес от ерозиралите скали все по-често се ломят големи каменни парчета.

В подножието на скалите при входа на крепостта, както и в началото на платото откъм юг, има скални рисунки – някои от които вече са заличени наполовина.

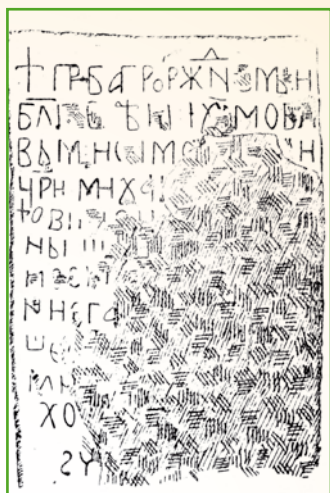

РОЯК

На 2 км. северозападно от село Рояк, в местността Джаневиз канара, се намира голям скален комплекс. Всъщност той е разположен хоризонтално върху едно и също скално възвишение със скалния манастир при с. Китен.

Килиите са изградени на няколко нива върху Г-образен скален венец. Североизточният ръкав е по-дълъг и върху него има около 20 килии. За съжаление повечето от тях са разрушени – едни от времето, други от каменодобивната компания "Тиха стъпка", работила тук през 50-60-те години на XX век. Тук се намира и църквата, където вече едва личат надписите, в които се споменават имената на българските царе – Михаил Асен /1252-1253 г./ и Иван Александър /1331-1371 г./ В подножието на килиите има рисунки и късни надписи от XX век, където пък се споменава последния български цар. Над църквата добре са запазени две килии. В средата на Г-образния венец, големи каменни

стъпала водят към засводено помещение. Върху стените му има множество ниши, които са били затваряне с капаци. Предположенията за тяхното предназначение са различни, но едното е, че това е старо светилище или гробница, където в нишите са поставяни погребални урни.

По-късият ръкав на скалата пази около десетина сравнително добре запазени килии. Те са разположени почти на едно и също ниво.

В подножието на скалния манастир все още се намира антична и средновековна керамика. Тук е открит и бронзов пръстен и монета от времето на Юстин I.

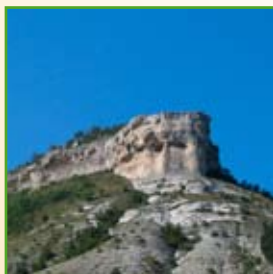

НЕВША

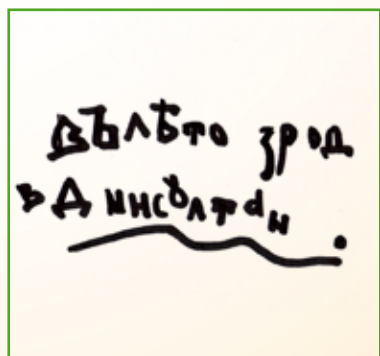
Между село Мадара и Провадия, в района на гара Невша, се намират група от скални манастири. Те са разположени върху отвесните скали на Голямото и Малкото елеме, на Голямото и Малкото було – общо над 50–60 килии. Тази поредица от скални обители е много впечатляваща – на където да обърнеш очи, виждаш отворите на килиите.

В най-големият скален манастир, който изследователят Ара Маргос нарича "Манастира" са запазени останки от скална църква, и "училище". Килиите са разположени на няколко нива и са отворени на северозапад. Тук върху ерозираните скали вече едва личи надпис от 1666 г.

В сравнително отдалечените две килии на "Малкото елеме" има оформена гробница и малка яма на пода. Килиите на Малкото було са около десетина, разположени са на едно ниво. В подножието им се откриват скални рисунки, оставени от обитателите – монаси. В голяма част от скалните помещения върху непрестъпните скали гнездят различни видове орли.

Красивата природа, скалните манастири и кръжащите във висините орли, придават едно допълнително очарование на Невшенския дюз и дефилето на Провадийска река.

ИЗМЪТЕЦ

По пътя за село Кривня има отклонение вляво за “Измътец”. Преди портала на комплекса “Измътец” – частна собственост, се отбива вдясно. Заобикаля се сеизмичната станция и се открива една издадена скалиста площадка. Под нея, от два свода извира на повърхността подземната река. Различни предания разказват, че реката идва от Мадара, върви под земята и на това място стига повърхността. Дори някои смятат, че тази вода е целебна, тъй както водата процеждаща се в Голямата пещера на Мадара. Водата носи изцеление главно на заболявания на очите. Целият район е обрасъл в зеленина. Непосредствено до сводестия отвор на реката има скален венец, който по височина не надминава 3-4 метра. Там едва забележими вече са двата отвора на скалния манастир. Местните жители и предишни изследователи на района /Шкорпил/ посочват манастира като местонахождение до с. Храброво, тъй като той се намира в землището на това село.

Скалният манастир е подземен. Двата входа водят надолу, където личат други отвори и галерии. Манастирът вече е запълнен с пръст. В единия отвор има израснало дърво.

Проникването в дълбочината на манастира е невъзможно без той да бъде почистен.

НЕНОВО – БОАЗА

На 2.5 км. североизточно от местността Долапите, в началото на Неновския боаз, откъм дефилето на река Провадийска са разположени около 15 килии с различна големина. Недалеч от тях, в посока към селото, е така нареченото светилище и красив малък водопад.

Скалните килии на манастира са на едно ниво – три от тях са по-големи. Другите са сравнително малки, някои даже могат да поберат само един човек. Стените са силно ерозирани. На места са създадени красиви варовикови образувания. Оттук се открива прекрасна гледка към дефилето, а на отсрещния бряг на боаза е било разположено първото селище на Неново. По всяка вероятност манастирът е изоставен твърде рано от обитателите си. "Светилището" е сводесто каменно помещение с височина над два метра. То е самостоятелно и е отворено на юг. Върху скалите около него има множество вдълбавания, които обаче не дават ясна представа за какво са били използвани.

ГОЛЯМАТА КАНАРА

В дъното на карстовия каньон, където някога е текла Петрова река, на 3.5 км. северно от с. Петров дол, се намира висока скала. Наричали са я Аладжик борун. Скалата е дала името и на защитената територия, в която се намира – “Голямата канара”. Местните хора пък я наричат “Киречлика”, защото наблизо има варджийница /киреч/.

Върху тази красива и непрестъпна скала са разположени шест скални килии и една ниша. В средата, по-високо от другите, има една килия, а останалите пет са на по-ниско ниво подредени в лека дъга. Централната и най-висока килия е свързана с наклонен тунел със западните две. Каменните помещения са сравнително големи – размерите им достигат от 2.60/2.00 м до 3.60/2.30 м. По стените им има малки олтари, ниши, каменни пейки, а около отворите-прозорци и входове личат рисунки и знаци. Последната западна килия е самостоятелна- без връзка с останалите. Върху скалата на външната страна на мана-

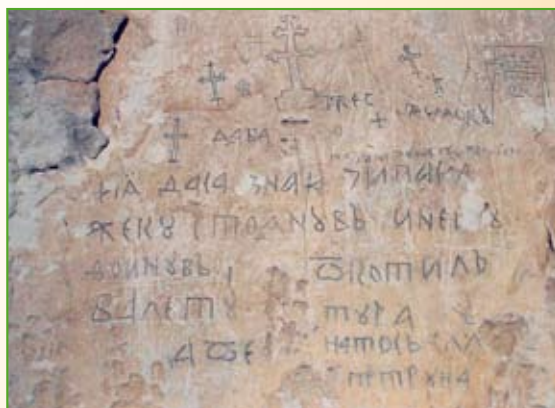

стира има множество дупки, служещи за закрепване на различни съоръжения. В една от източните килии гнезди защитен вид скален орел – египетски лешояд.

В подножието на скалите са запазени рисунки и сравнително късни надписи – най-ранният от тях е от 1781 г. Съдържанието на надписите гласи: "Жияску Рахнюфъ от Медвень ва лету 1840" и "Си я да са знай чи писа Жеку Стоянувъ и Нейку Дойнувъ от Котилъ ва лету /1805/ тука на тасъ селу Петрува река". От написаното става ясно, че тук са били грамотни за онова време овчари, дошли от Котел и селата около него.

ЗА АВТОРИТЕ:

Валентина Кирова
изследовател-фотограф

Пламен Михайлов
алпинист и фотограф

ЛИТЕРАТУРА

1. Карел Шкорпил – Материали для болгарских древностей – Абоба-Плиска, 1905 г.
2. Никифор Ганев – Провадия в своето минало и настояще, 1929 г.
3. Сп.Плиска-Преслав – том 7, 1995 г.
4. Антоний Ханджийски – Обители в скалите, 1985 г.
5. Ара Маргос – Пътуване по Провадийския пролом, в-к "Провадийски глас" – 1976 г.
6. Валерий Силогава – Нови данни за историята на грузинско-българските отношения
7. Ара Маргос – Старобългарската обител при село Рояк, 1975 г.
8. Николай Панайотов – Скалните надписи от "Северната пещера", 1977 г.
9. Ара Маргос – За "загадъчния" надпис при гр.Провадия, 1977 г.
10. Виолета Воева – Експедиция "Провадия-75", в-к "Провадийски глас", 1975 г.

Кампанията "Живо наследство 2008" осигурява средства за инициативи, свързани с изследване, възстановяване и съхраняване на нематериалното и духовно фолклорно наследство на България. Кампанията финансира общо 15 регионални проекта, резултатите от които се представят чрез местни събития, изложби и фестивала "Живо наследство" в София. Създател на кампанията е Фондация "Работилница за граждански инициативи". През 2008 г. за втора поредна година тя се осъществява по инициатива и с финансирането на българския букмейкър "Еврофутбол", като част от мащабния му проект "Печелиш и помагаш".

ПРОЕКТ
ПЕЧЕЛИШ
ПОМАГАШ

ФОНДАЦИЯ
РАБОТИЛНИЦА ЗА
ГРАЖДАНСКИ
ИНИЦИАТИВИ

Инвестираме в развитието на социално отговорни общности